

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ КЕНГАЙТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШ

Қодирова Дилафрўз Олимовна

Гулистон давлат университети

E-mail: akash7509@rambler.ru

Аннотация: Иқтисодий тараққиётнинг ҳозирги босқичида жамият ҳаётининг барча соҳаларида бўлгани каби тижорат банклари фаолиятида ҳам рақамли технологияларни кенг жорий қилиш масаласи долзарб аҳамият касб этмоқда. Шундан келиб чиққан ҳолда, мазкур мақолада тижорат банклари фаолиятини рақамлаштиришнинг жаҳон тажрибаси ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: тижорат банки, рақамли иқтисодиёт, рақамли технологиялар, технологик тараққиёт, электрон тижорат.

DIGITALIZATION IN EXPANDING THE ACTIVITIES OF COMMERCIAL BANKS

Qodirova Dilafruz Olimovna

Gulistan State University

E-mail: akash7509@rambler.ru

Annotation: at the present stage of economic development, the issue of the widespread introduction of digital technologies in the activities of commercial banks, as in all spheres of public life, is becoming relevant. Based on this, this article will talk about the world experience of digitizing the activities of commercial banks.

Keywords: commercial bank, digital economy, digital technology, techno-logical progress, e-commerce.

Иқтисодий тараққиётнинг ҳозирги босқичида – “рақамли иқтисодиёт” концепцияси вужудга келди, мазкур концепциянинг асосини катта ҳажмдаги ахборотларни қайта ишлаш ва хизмат кўрсатиш соҳасини (онлайн хизматлар, электрон тўловлар ва бошқалар) ривожлантириш имконини берувчи рақамли ва компьютер технологияларини ривожлантириш ва уларни жамият ҳаётининг барча соҳаларига изчил жорий этиш билан боғлиқ бўлган инсон фаолиятини ташкил этишнинг ўзига шакл ва усуллари ташкил этади. Замонавий, интеллектуал иқтисодиёт сари ривожланиш, рақамли иқтисодиётни шакллантириш мураккаб жараён бўлиб, кўплаб омилларга боғлиқ ва уларнинг эконометрик таҳлили рақамли иқтисодиётни оқилона бошқариш ҳамда тартибга солиш имконини беради.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтишимиз лозимки, рақамли иқтисодиётни ривожлантиришда давлатнинг қўллаб-қувватловчи сиёсати алоҳида аҳамият касб этади. Тараққиётга эришиш учун рақамли билимлар ва замонавий ахборот технологияларини эгаллашимиз зарур ва шарт. Бу бизга юксалишнинг энг қисқа йўлидан бориш имкониятини беради. Зеро, бугун дунёда барча соҳаларга ахборот технологиялари чуқур кириб бормоқда.

Шу мақсадда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги ПФ-6079 сонли “Рақамли Ўзбекистон — 2030» Стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони билан “Рақамли Ўзбекистон-2030” стратегияси тасдиқланди. Мазкур стратегияда мамлакатимизда рақамли иқтисодиётни ривожлантиришнинг:

замонавий ахборот тизимлари ва дастурий маҳсулотларни жорий этиш ҳисобига маҳсулотлар ва хизматлар сифатини яхшилаш, уларнинг таннархини, ишлаб чиқаришдаги тўхталишларни камайтириш, молиявий-иқтисодий фаолиятнинг шаффофлигини ошириш;

инновацион автоматлаштирилган бошқарув тизимлари ва дастурий маҳсулотларни жорий этиш бўйича норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш;

ишчи жойларни босқичма-босқич автоматлаштириш ҳамда ишлаб чиқариш жараёнларини роботлаштириш, шунингдек, сунъий интеллект технологияларини жорий этиш;

суғурта тизимини рақамлаштириш учун давлат-хусусий шериклик асосида рақамли суғуртани амалга ошириш механизмларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш каби устивор йўналишлари белгилаб берилди.

Электрон тижорат ва электрон тўловлар тизимини ривожлантириш мақсадида:

ахборот-коммуникация технологияларини, шу жумладан мижозларни масофадан аниқлаш тизимларини жорий этиш орқали масофавий банк хизматларини ривожлантириш;

рақамли инфратузилмани ривожлантириш, мобил ва симли Интернет жаҳон ахборот тармоғи қамрови ва тезлигини янада ошириш орқали электрон тижорат платформаларига шахсий рақамли ускуналардан уланиш имконият-лари ва қўламларини ошириш;

электрон тижорат ва электрон тўловлар тизимини янада ривожлантириш, шунингдек, электрон ҳукумат хизматларини тақдим этишда тўловларни қабул қилиш ва қайта ишлаш имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, иқтисодиёт ва молия соҳасида ахборот инфратузилмасини такомиллаштириш;

битта савдо майдончасида кенг қўламли банк ва банкдан ташқари молиявий хизматларни (қимматли қоғозлар билан операциялар, суғурта ва бошқалар) тақдим этишга йўналтирилган молиявий супермаркетларнинг бизнес моделини яратиш;

тижорат банклари томонидан мижозларга масофавий банк хизматлари (интернет-банкнинг, банк-мижоз, смс-банкнинг ва бошқалар), шу жумладан, мобил

иловалар орқали хизмат кўрсатиш кўламини ва сифатини ошириш кабилар белгилаб берилди.

Шу билан бир қаторда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги ПФ-5992-сон Фармони билан “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш Стратегияси” тасдиқланди. Мазкур стратегияда ҳам банк тизимини ислоҳ қилишнинг устивор йўналишларидан бири сифатида давлат улуши мавжуд бўлган тижорат банкларини комплекс трансформация қилиш, банк ишининг замонавий стандартларини, ахборот технологияларини ва дастурий маҳсулотларни жорий этиш, банклардаги давлат акциялари пакетини зарур тажриба ва билимга эга бўлган инвесторларга танлов савдолари асосида сотиш, шунингдек, давлат улуши мавжуд бўлган тижорат банклари ва корхоналарни бир вақтнинг ўзида ислоҳ қилиш орқали банк секторида давлатнинг улушини камайтириш белгилаб берилган.

Молия секторини рақамлаштириш замонавий жаҳон иқтисодиёти ривожланишининг ажралмас хусусиятидир. Молия бозори субъектлари муваффақиятли ва рақобатбардош бўлишлари учун илғор технологияларни жорий қилишда глобал тенденцияларга риоя қилиш ва “рақамли” бўлиши зарур. Ушбу вазифани бажариш анъанавий дунё бизнес моделларини замонавий дунё муаммоларига жавоб берадиган тарзда ўзгартиришга олиб келади. Кредит ташкилотлари, суғурта компаниялари ва бошқа институционал инвесторлар рақамли технологиялар таъсирида ўз фаолиятини такомиллаштириш бўйича муҳим ўзгаришларни амалга оширмақдалар.

1.-жадвал.

Молия тизимини рақамлаштириш эволюцияси

Давр	Босқич	Хусусияти
1950-йиллар	банк карталарининг пайдо бўлиши ва кенг тарқалиши	чакана мижозларнинг кенг доираси учун банк маҳсулотлари ва хизматларини ишлаб чиқиш ва тарғиб қилиш. Кредит карталар банклар томонидан оммавий истеъмолчи учун ишлаб чиқилган универсал маҳсулот ҳисобланар эди
1960-йиллар	банкоматлардан фойдаланиш	Автоматлаштирилган автомат (АТМ) банкоматлар мижозларга хизмат кўрсатиш ва нақд операцияларни амалга ошириш қулайлиги учун ихтиро қилинган ва фаол ишлатилган бўлиб, бу банк хизматларидан банк филиалларидан ташқарида фойдаланиш имкониятини яратди.
1970-йиллар	электрон савдо майдончаларини яратиш (биринчиси - NASDAQ)	қимматли қоғозлар бозоридаги операцияларни тизимлаштириш ва автоматлаштириш молиявий операцияларни ўтказишни анча соддалаштирди
1980-йиллар	биринчи банк компютерлари ва ахборот технологиялари ечимлари	Молсаштирилган микрокомпютерлар асосида банк маълумотларини қайта ишлаш учун махсус электрон воситаларни яратиш кредит ташкилотларига харажатларни камайтиришга имкон берди. Банк ходимининг иш жойини компютер билан жиҳозлаш мумкин бўлди
1990-йиллар	“молиявий технологиялар” тармоғининг шаклланиши	молиявий маҳсулотлар ва хизматлар соҳасида инновацион ечимлар ва технологияларни бирлаштирган махсус экотизимнинг пайдо бўлиши
2000-йиллар	роботлаштириш, визуализация, буюмлар Интернетининг пайдо бўлиши, шунингдек инсонлар ва рақамли агентларни бирлаштирган SMART экотизимларни яратиш	Интернет-коммуникацияларни оммавийлаштириш. Анъанавий операцион ва ахборот технологияларининг бирлаштириши, “ақли” машиналарнинг кўпайиши. Бундай ҳолда, ахборот нафақат қиймат яратиш воситаси, балки мустақил маҳсулотга ҳам айланади (прогнозли ва рецепт бўйича таҳлил, масофавий мониторинг ва бошқариш)

Банк секторини рақамлаштириш мураккаб ва кўп қиррали жараён дир. Аммо унинг якуний мақсади аниқ ва содда - яъни мижозлар ва банкларнинг ўзлари учун ресурсларни (вақт ва пулни) тежашдан иборат дир.

Молия соҳасини рақамлаштиришни замонавий жамият тараққиётининг эволюцион босқичи сифатида таҳлил қилиб, унинг шаклланишининг асосий босқичларини кўриб чиқиш керак. Шунини таъкидлаш керакки, ушбу жараённинг

асосини молиявий технологиялар соҳасидаги молиявий муносабатлар соҳасидаги ютуқларни фаол жорий этиш ташкил этади.

Молиявий технологиялар экотизими стартаплар, технологик компания-лар, молия институтлари ва инфратузилма иштирокчилари каби элементларни ўз ичига олади.

Молиявий технологияларни ривожлантиришда юқоридаги босқич-ларни ажратиш мумкин (1-жадвал). Молия соҳасидаги рақамлаштириш эволюцияси юқори интенсивлик ва ривожланиш динамикасини намойиш этади. Ушбу жараён иқтисодий тизим, унинг институтлари ва бутун жамият учун сифат жиҳатидан янги талабларнинг пайдо бўлишига олиб келади.

Рақамли технологияларни жорий этиш иқтисодиётнинг барча тармоқлари бизнес стратегиясини тубдан ўзгартиришни талаб қилади. Инновацион ечимларни қўллашнинг юқори самарадорлиги молия секторини бозорда ўз мавқеини мустаҳкамлаш учун ҳам, мижозлар ва бозор иштирокчилари билан ўзаро таъсир даражасини ошириш учун ҳам ўзгаришга мажбур қилади.

2 – жадвал.

Банкнинг рақамли стратегиясининг асосий сегментлари

Йўналиш	Тавсифи
Рақамли маҳсулотни яратиш	Мижозларнинг талаблар ва истакларини қондириш зарурати мижозлар базасини ва харидорга тўғри келадиган маҳсулот сонини кўпайтиради.
Мижоз билан бевосита ўзаро алоқани амалга ошириш	Масофали банк хизматларидан фойдаланиш, шу жумладан шахсийлаштирилган маҳсулотлар ва хизматларни реал вақт режимида таклиф қилиш мижозлар базасини фаоллаштиради ва мижозларни ушлаб қолиш даражасини оширади
Ҳамкорларнинг молиявий экотизимини ишлаб чиқиш	Банк маҳсулотларини ҳамкор платформалар орқали сотиш имкониятларини яратиш, бу мижозлар базаси даражасини оширишга ва ҳар бир мижозга тўғри келадиган маҳсулотларнинг сонини кўпайтиришга имкон беради.
Регулятор билан масофадан ишлаш	Ички жараёнларнинг автоматизацияси ва ортқича расмиятчиликдан ҳоли қилиш транзакция харажатларини, вақт ва операция хатарларни камайтиради.
Бизнес инкубаторларини қўллаш	Ҳаялар ва манбалар экотизимини ривожлантириш тезкор қарорларни қабул қилиш ва амалга оширишга ёрдам беради, бу жараён харажатларини камайтиради ва мижозлар эҳтиёжини қондиради.

Банкнинг рақамли стратегиясини ишлаб чиқиш барқарор ривожланишнинг асосий сегментларини аниқлашга асосланган: рақамли маҳсулотни, шу жумладан шахсийлаштирилган банк хизматларини яратиш; мижозлар, регулятор ва ҳамкорлар билан шаффоф ўзаро аълоқаларни таъминлаш; ҳамкорларнинг молиявий экотизимини ишлаб чиқиш, бизнес-инкубаторларни яратиш ва бошқалар (2-жадвал).

Комплексли рақамли трансформация доирасида мижоз учун истеъмол қийматини яратиш мақсадида зарур бўлган бизнес-жараёнларнинг стандартлаштириш ва интеграциялашув даражасини акс эттирувчи мавҳум восита бўлган ахборот технологияларининг (ИТ) операцион моделини созлаш зарур. Банк статистикасига кўра, рақамли трансформация фаолияти кредит ташкилотларининг молиявий ҳолатига ижобий таъсир кўрсатади ва муҳим инвестициялар мақсадлар комбинациясига эришиш орқали қопланади.

Бундай шароитларда кредит ташкилотларидан ўзгарувчан ташқи омиллар таъсири остида вужудга келадиган барқарор стратегик ва тактик мақсадларга эришиш учун (молиявий, инсоний, моддий) ресурсларни ажратиш талаб этилади.

Технологик хизматлар бизнес стратегиясини ўзгартириш ва ижобий молиявий натижаларга эришиш воситаси ва драйвери ҳисобланади. Кредит ташкилотининг ушбу йўналишдаги фаолияти сифат жиҳатидан янги даражага кўтарилиб, мижоз учун янада жозибадор бўлишига имкон беради, ҳаракатсизлик эса иштирокчини бозордан сиқиб чиқариб юборилишига олиб келиши мумкин. Шунини таъкидлаш керакки, рақамли трансформация нафақат потенциал имконият ва имтиёзларни, балки муҳим хавф ва таҳдидларни ҳам ўз ичига олади. Уларни бартараф қилиш учун молиявий технологияларни тартибга солиш соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий базани, айниқса, киберхавфсизлик ва маълумотлар хавфсизлиги нуқтаи назаридан мувофиқлаштириш зарур. Шунини таъкидлаш керакки, мамлакат молия секторининг барқарор ривожланиши умуман олганда иқтисодий ўсишнинг инновацион омилларига таяниб иш кўришни талаб қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги ПФ-6079 сонли “Рақамли Ўзбекистон — 2030» Стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш Стратегияси”ни тасдиқлаш тўғрисидаги 2020 йил 12 майдаги ПФ-5992-сон Фармони.
3. Умные финансы: современные технологии в международных финансах: сб. докладов / под ред. В.Д.Миловидова, С.Ю. Перцевой. – Москва: МГИМО – Университет, 2018.
4. Перцева С.Ю. Финтех: механизм функционирования / С.Ю. Перцева // Инновации в менеджменте. 2017. №12. — С. 50-53.
5. Abduvohidov A., Abduvohidova V. БИЗНЕС ФАОЛИЯТИДА ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ОПЕРАЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. А8. – С. 373-381.
 Абдувоҳидов А. А. и др. ИҚТИСОДИЁТНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШДА ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ЎРНИНИ КЕНГАЙТИРИШ МАСАЛАЛАРИ //BARQARORLIK VA YETAKSNI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 11. – С. 252-263.